

Próba oceny nowych rozwiązań w zakresie karnoprawnej ochrony dziedzictwa kultury

MACIEJ TRZCIŃSKI

ORCID: 0000-0002-6308-3187

Katedra Kryminalistyki

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

Wprowadzenie

Problematyka ochrony dziedzictwa kultury, w tym również ochrony zabytków jako szczególnego rodzaju materialnej części tegoż dziedzictwa, jest problemem złożonym.

Skuteczne sprawowanie ochrony nad tak specyficznym i różnorodnym obszarem, w którego skład wchodzi nie tylko dziedzictwo materialne, lecz także niematerialne, musi stwarzać wymierne trudności. Regulacje prawne są w tym zakresie niewątpliwie istotnym, lecz przecież nie jedynym komponentem, który składa się na system ochrony. Próba odpowiedzi na pytanie, czy system ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest wydolny i skuteczny, sprowadza się do analizy nie tylko tego, czy mamy właściwe regulacje prawne, które roboczo nazywamy „dobrym prawem”, lecz także do kolejnych istotnych pytań dotyczących między innymi tego, czy obowiązujące regulacje prawne są stosowane i czy stosowanie tych przepisów przebiega prawidłowo? Trzeba wreszcie uwzględnić kolejne pytanie dotyczące tego, czy system ochrony dziedzictwa kultury jest należycie finansowany, choćby w zakresie prawi-

dłowego funkcjonowania organów administracji, którym powierzono zadania w tym zakresie. Nie bez znaczenia będą tu pytania o poziom kultury prawnej, świadomości obywatelskiej, a więc o udział społeczeństwa w zakresie sprawowania ochrony nad dziedzictwem kultury. Wypada odnotować, iż problematyka ta jest w ostatnich latach bardzo często podejmowana nie tylko w badaniach historyków, historyków sztuki czy konserwatorów, lecz także w środowisku prawniczym. Ochrona prawna dziedzictwa kultury to przede wszystkim regulacje z zakresu prawa administracyjnego. Praktyka dowodzi jednak, że problematyka ta zazębia się i jest bardzo interdyscyplinarna. Potwierdza to liczne piśmiennictwo. Mianowicie oprócz regulacji prawnoadministracyjnych¹ pojawiają się często sporne kwestie z zakresu prawa cywilnego, dotyczące prawa własności do zabytków², na przykład w kontekście przypadkowego znalezienia tychże lub ograniczenia prawa własności właścicieli zabytków chcących wywieźć je za granicę. Odrębnym i jakże ciekawym zagadnieniem prawnym jest kwestia restytucji zabytków i dzieł sztuki utraconych na skutek działań wojennych³. Trzeba wreszcie zaakcentować rolę regulacji karnoprawnych, które na ogół mają uzupełniać regulacje administracyjno-prawne, gdy te okażą się niewystarczające. Toczona od lat dyskusja na temat perspektyw związanych z coraz aktywniejszym udziałem prawników w tworzeniu systemu ochrony dziedzictwa kulturowego ukazała wiele ciekawych postulatów badawczych. Jednym z nich jest propozycja utworzenia nowej gałęzi prawa, która miałaby się nazywać prawem ochrony dziedzictwa kultury⁴. W świetle coraz liczniejszych i bardziej zróżnicowanych problemów prawnych, które ujawniają się przy okazji sprawowania ochrony nad dziedzictwem kultury, wydaje się, że ta propozycja jest w pełni uzasadniona.

¹ Np. K. Zalaśńska, *Prawna ochrona zabytków nieruchomych w Polsce*, Warszawa 2010; *Mechanizmy prawne zarządzania dziedzictwem kultury*, red. A. Jagielska-Burduk, Gdańsk-Warszawa 2016.

² Np. M. Dreła, *Własność zabytków*, Warszawa 2006; W. Kowalski, *Nabycie własności dzieła sztuki od nieuprawnionego*, Kraków 2004.

³ Por. W. Kowalski, *Restytucja dzieł sztuki*, Katowice 1993; W. Kowalski, M. Kuhnke, *Zagrabione-odzyskane. Działalność Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w zakresie restytucji dóbr kultury utraconych przez Polskę w okresie II wojny światowej*, Warszawa 2011.

⁴ Por. K. Zeidler, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury jako nowa gałąź prawa*, [w:] *Prawo ochrony zabytków*, red. K. Zeidler, Warszawa-Gdańsk 2014, s. 23–33.

Nauki penalne w ochronie dziedzictwa kultury

Podstawowym zagrożeniem dla dziedzictwa kultury wciąż jest przede wszystkim działalność człowieka⁵. Ludzkie niedbalstwo, lekko-myślność, zamierzony wandalizm, działania wojenne oraz ich skutki, jak również pospolita przestępczość kryminalna generowała i nadal generuje wiele zagrożeń zwłaszcza dla materialnej części dziedzictwa kulturowego. Zabytki są niszczone i uszkodzane również w toku realizacji różnego rodzaju prac budowlanych. Dotyczy to zarówno prac ziemnych, związanych z budową instalacji wodno-kanalizacyjnych, gazowych czy telekomunikacyjnych, jak i bezpośredniej ingerencji w zabytkową strukturę architektoniczną podczas prowadzonych prac budowlanych. Bywa, że takie zniszczenia są następstwem lekkomyślności i niedbalstwa, co-raz częściej jednak odnotowujemy sytuacje, kiedy zabytkowy obiekt jest niszczony w sposób zaplanowany, nawet przez jego właściciela. Dzieje się to przeważnie w sytuacji, gdy właściciel jest bardziej zainteresowany atrakcyjnym gruntem, na którym stoi „przeszkadzający” zabytek, niż remontem i rewitalizacją samego obiektu. Odnotowywane przykłady tajemniczych pożarów zabytkowych obiektów lub ich nagłego zawalenia będącego wynikiem gwałtownego pogorszenia się stanu technicznego obiektu często znajdują swój finał w sądzie. Okazuje się bowiem, że sprawcą zniszczenia zabytku jest jego zniecierpliwiony właściciel, który liczył, że po destrukcji obiektu zostanie on wykreślony z rejestru zabytków, co tym samym umożliwi mu inwestycje już w żaden sposób nieskrępowane⁶.

Oprócz niszczenia i uszkodzania zabytków jednym z najpoważniejszych zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego wciąż są kradzieże dokonywane zarówno w obiektach publicznych (muzea, galerie), jak i prywatnych zbiorach. Problem ten dotyczy również obiektów sakralnych

⁵ Szerzej *Zagrożenie zabytków przestępczością*, red. P. Ogrodzki, Warszawa 2005.

⁶ Przykładem takiej sprawy może być zniszczenie w 2014 roku zabytkowej przędzalni w Mysłakowicach (woj. dolnośląskie) — wyrok Sądu Rejonowego w Jeleniej Górze z dnia 1 listopada 2014 r., sygn. akt II K 348/14, szerzej o tego typu zniszczeniach J. Makiła-Polak, *Problematyka niszczenia zabytków nieruchomych w Polsce na przykładzie sprawy zburzenia willi na ulicy Zgierskiej w Łodzi*, [w:] *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Diagnoza, zapobieganie, zwalczanie*, red. M. Trzcíński, O. Jakubowski, Wrocław 2016, s. 115–138.

(kościół, kaplica, cmentarz parafialne). Położenie geograficzne Polski sprawia, że zarówno przez terytorium RP, jak i bezpośrednio do Polski nielegalnie sprowadzane są zabytki i dzieła sztuki zrabowane na terenach innych krajów. Szczególnie w ostatnich latach widoczny jest napływ zabytków z terenów Ukrainy. Jak wiemy, formy działań przestępczych mają bardzo zróżnicowany charakter i dotyczą między innymi fałszowania zabytków oraz ich wprowadzania do obrotu. Zjawisko przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu ma kształt zdecydowanie międzynarodowy, przede wszystkim z uwagi na uniwersalny charakter zabytków i dzieł sztuki, których wartość materialna utrzymuje stabilny poziom. Utrwalone jeszcze w XIX wieku powiedzenie, że „sztuka jest walutą świata” wydaje się tłumaczyć fenomen tego zjawiska.

Problematyka dotycząca przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu od lat jest obecna w literaturze zarówno kryminologicznej⁷, jak i kryminalistycznej⁸. Czytelne jest również podejmowanie tej problematyki na gruncie prawa karnego⁹ oraz aspektów związanych z procedurą karną¹⁰. Kryminologia i kryminalistka starają się rozpoznać skalę i dynamikę badanego zjawiska, sposoby działania sprawców, jak również wskazać na nowe zagrożenia oraz ewentualne mechanizmy związane ze zwalczaniem tak specyficznego rodzaju przestępczości. Nie ulega bowiem wątpliwości, że oprócz już rozpoznanych, można rzec typowych form przestępstw pojawiają się, zwłaszcza w ostatnich latach, nowe niebezpieczne symptomy eskalacji przestępstw skierowanych przeciwko

⁷ Np. *Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Perspektywa prawna i kryminologiczna*, red. W. Pływaczewski, B. Gadecki, Warszawa 2015; B. Gadecki, *Ochrona podwodnego dziedzictwa kultury. Aspekty prawnokarne i kryminologiczne*, Warszawa 2014.

⁸ Np. M. Trzciniński, *Przestępczość przeciwko zabytkom archeologicznym. Problematyka prawno-kryminalistyczna*, Warszawa 2010; R. Krawczyk, *Niszczenie zabytków nieruchomych w Polsce. Analiza prawna, kryminologiczna i kryminalistyczna*, Kraków 2015.

⁹ Por. M. Bojarski, W. Radecki, *Ochrona zabytków w polskim prawie karnym. Stan aktualny i propozycje de lege ferenda*, [w:] *Prawnokarna ochrona dziedzictwa kultury*, red. J. Kaczmarek, Kraków 2006, s. 13–30; B. Gadecki, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 108–120 Przepisy karne. Komentarz*, Warszawa 2014.

¹⁰ Por. A. Gerecka-Żołyńska, *Aktualne problemy wokół karnoprosesowej ochrony dóbr kultury*, [w:] *Prawna ochrona zabytków*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2010, s. 117–124.

dziedzictwu martyrologicznemu¹¹. Wciąż nierozwiązanym problemem stwarzającym wymierne trudności, zarówno na gruncie procesu wykrywczego, jak i późniejszego postępowania przygotowawczego i sądowego, wydają się sprawy dotyczące nielegalnie prowadzonych poszukiwań zabytków. Fundamentem skutecznego zwalczania przestępczości skierowanej przeciwko dziedzictwu kulturowemu są przede wszystkim regulacje karnoprawne.

Karnoprawny system ochrony dziedzictwa kultury

Zgodnie z brzmieniem art. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 2187 ze zm. — dalej: u.o.z.) ochrona zabytków jest zadaniem organów administracji publicznej, a więc zadaniem państwa. Obowiązek ten wydaje się potwierdzać art. 5 Konstytucji RP¹². Artykuł 4 pkt 3 oraz pkt 4 u.o.z. wprost odnoszą się do obowiązku podejmowania działań mających na celu „udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków (pkt 3), przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę (pkt 4)”.

Nie ulega wątpliwości, że w systemie ochrony prawnej dziedzictwa kultury ciężar regulacji prawnych zasadniczo spoczywa na przepisach administracyjno-prawnych. Kluczowym aktem prawnym jest tu ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹³ wraz z towarzyszącymi jej aktami wykonawczymi. Próba oceny wydolności systemu ochrony prawnej dziedzictwa kultury powinna sprowadzać się nie tylko do oceny obowiązujących regulacji prawnych, lecz także tego, czy i jak są one stosowane. Odrębnym problemem wydaje się zdia-

¹¹ O. Jakubowski, *Przestępczość przeciwko dziedzictwu martyrologicznemu*, [w:] *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Diagnoza, zapobieganie, zwalczanie*, red. M. Trzciński, O. Jakubowski, Wrocław 2016, s. 103–114.

¹² Art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

¹³ A. Michalak, A. Ginter, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2016.

gnozowanie, czy temu systemowi zapewniono należyte finansowanie oraz jaki udział w ochronie dziedzictwa kultury ma społeczeństwo (w kontekście pytań o poziom świadomości obywatelskiej, kultury prawnej itp.).

Analiza kazuistyki związanej z orzecznictwem zarówno sądów powszechnych, jak i sądów administracyjnych wskazuje¹⁴, że regulacje administracyjno-prawne nie zawsze są w stanie zapewnić właściwą ochronę dziedzictwu kulturowemu, zwłaszcza zaś zabytkom będącym jego materialną częścią. Wojewódzki konserwator zabytków (dalej: WKZ), podejmując działania w ramach nadzoru konserwatorskiego, korzysta z wielu przysługujących mu uprawnień¹⁵. Kiedy te zawodzą i okazuje się, że działania lub zaniechania kontrolowanego podmiotu mogą skutkować popełnieniem przestępstwa lub wykroczenia, WKZ jest zobowiązany do powiadomienia organów ścigania, o czym jednoznacznie przypomina art. 41 u.o.z.¹⁶ W tym momencie subsydiarny charakter prawa karnego powinien w sposób naturalny wesprzeć nie do końca skuteczne regulacje administracyjno-prawne. Jak zatem wygląda prawnokarna ochrona dziedzictwa kultury?

Obowiązujący system karnoprawnej ochrony oparty jest na tak zwanym modelu półkodeksowym. Poza regulacjami zawartymi w kodeksie karnym¹⁷ wiążące będą przepisy karne znajdujące się w rozdziale 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określające zarówno przestępstwa, jak i wykroczenia. Ustawa

¹⁴ K. Żalasińska, *Ochrona zabytków*, Warszawa 2010.

¹⁵ O których szerzej w rozdziale 4 u.o.z.

¹⁶ W razie stwierdzenia, że działanie lub zaniechanie kontrolowanej osoby fizycznej albo kierownika kontrolowanej jednostki organizacyjnej lub jej pracownika narusza przepisy art. 108–118 ustawy, wojewódzki konserwator zabytków kieruje odpowiednio do Policji, prokuratury albo sądu zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa lub wykroczenia.

¹⁷ Na gruncie kodeksu karnego do problematyki ochrony dziedzictwa kultury można odnieść w zasadzie wyłącznie art. 294 § 2 k.k. („Typy kwalifikowane przestępstw”) oraz art. 125 k.k. („Zamach na dobra kultury w toku działań zbrojnych”). Oba przepisy znajdują się w rozdziale XXXV k.k. („Przestępstwa przeciwko mieniu”). Szczególnie istotny jest zwłaszcza (art. 294 § 2 k.k.), który reguluje odpowiedzialność karną w razie dopuszczenia się przestępstwa z art. 278 § 1 lub 2, art. 284 § 1 lub 2, art. 285 § 1, art. 286 § 1, art. 287 § 1, art. 288 § 1 lub 3, lub w art. 291 § 1 k.k. „w stosunku do dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury”.

ta była już wielokrotnie nowelizowana, również w zakresie przepisów karnych¹⁸.

Przestępstwa. Artykuł 108 (niszczenie, uszkodzanie zabytków):

1. Kto niszczy lub uszkodza zabytek, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.
2. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.
3. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 polegające na zniszczeniu zabytku sąd orzeka na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków nawiązkę w wysokości do wartości zniszczonego zabytku.
4. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 polegające na uszkodzeniu zabytku sąd orzeka obowiązek przywrócenia stanu poprzedniego, a jeśli obowiązek taki nie byłby wykonalny — nawiązkę na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków w wysokości do wartości uszkodzenia zabytku.
5. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 2 sąd może orzec na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków nawiązkę w wysokości.

Art. 109 (wywiezienie bez pozwolenia zabytku za granicę):

1. Kto bez pozwolenia wywozi zabytek za granicę albo po wywiezieniu go za granicę nie przywozi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w okresie ważności pozwolenia albo, w przypadku o którym mowa w art. 56a ust. 8, w terminie 60 dni od dnia, w którym decyzja o odmowie wydania kolejnego pozwolenia na czasowy wywóz zabytku za granicę stała się ostateczna albo od dnia otrzymania informacji o pozostawieniu wniosku o wydanie kolejnego pozwolenia na czasowy wywóz zabytku za granicę bez rozpatrzenia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.
2. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.
3. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 sąd orzeka, a w razie skazania za przestępstwo określone w ust. 2 sąd może orzec, nawiązkę na wskazany cel

¹⁸ Po raz pierwszy w 2006 roku kiedy ustawą z dnia 24 lutego 2006 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 50, poz. 362) dodano art. 109a (falszerstwo zabytku) oraz art. 109b (wprowadzenie falsyfikatu do obrotu), po raz drugi w 2016 roku między innymi w związku ze zmianą brzmienia art. 109, po raz trzeci w 2017 roku w zakresie, jaki został skomentowany w niniejszym tekście. Wprowadzenie art. 109a oraz 109b miało podnieść skuteczność zwalczania procederu przerabiania oraz podrabiania zabytków, jak również ograniczyć obrót falsyfikatami tychże. Praktyka wskazuje jednak, iż przepisy te stosowane są bardzo rzadko (1–2 sprawy w skali roku na terenie całego kraju). Zarówno ujawnienie tych przestępstw, jak i wykazanie winy sprawcy napotyka na realne problemy natury dowodowej — szerzej A. Szczekała, *Falszerstwa dzieł sztuki. Zagadnienia prawnokarne*, Warszawa 2012.

społeczny związany z opieką nad zabytkami w wysokości od trzykrotnego do trzydziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia.

4. Sąd może orzec przepadek zabytku, chociażby nie stanowił on własności sprawy.

Aktualne brzmienie art. 109 ust. 1 u.o.z. jest wynikiem zmian wprowadzonych ustawą z dnia 10 lipca 2015 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawą o muzeach¹⁹, która weszła w życie w dniu 25 listopada 2016 roku. Wcześniej art. 109 ust. 1 u.o.z. brzmiał: „Kto bez pozwolenia wywozi zabytek za granicę lub po wywiezieniu go za granicę nie sprowadza do kraju w okresie ważności pozwolenia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”.

Artykuł 109a (przerabianie i podrabianie zabytku): „Kto podrabia lub przerabia zabytek w celu użycia go w obrocie zabytkami, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.

Artykuł 109b (zbycie falsyfikatu): „Kto rzecz ruchomą zbywa jako zabytek ruchomy albo zbywa zabytek jako inny zabytek, wiedząc, że są one podrobione lub przerobione, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.

Artykuł 109c (nielegalne poszukiwanie zabytku):

Kto bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia poszukuje ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Wykroczenia:

— art. 110 — niezabezpieczenie zabytku przez właściciela lub posiadacza,

— art. 111 — bezprawne poszukiwanie zabytków (przestał obowiązywać 1 sierpnia 2018 roku),

— art. 112 — naruszanie zakazów lub ograniczeń w parku kulturowym,

— art. 113 — niezawiadamianie wojewódzkiego konserwatora zabytków o wydarzeniach istotnych dla ewidencjonowanego zabytku,

¹⁹ Ustawa z dnia 10 lipca 2015 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach (Dz.U. z 2016 r. poz. 1330).

- art. 114 — uniemożliwienie lub utrudnienie organowi ochrony zabytków dostępu do zabytku,
- art. 115 — niezawiadomienie o odkryciu zabytku w trakcie wykonywania prac,
- art. 116 — niezawiadomienie o odkryciu zabytku archeologicznego,
- art. 117 — prowadzenie bez zezwolenia prac konserwatorskich i innych,
- art. 118 — bezprawne umieszczanie na zabytku tablic, reklam, napisów,
- art. 119 — niewykonywanie zaleceń pokontrolnych.

Z dniem 6 grudnia 2017 roku wszedł w życie art. 119a: „Kto wbrew ciążącemu na nim obowiązкови nie prowadzi księgi ewidencyjnej albo prowadzi ją w sposób nierzetelny lub niezgodny z prawdą podlega karze grzywny”. Pojawienie się tego wykroczenia koresponduje z art. 59a²⁰ u.o.z., który wprowadzono celem zapewnienia większej wiarygodności i stabilności rynku antykwarycznego. Trzeba tu przywołać również brzmienie art. 59a ust. 8 u.o.z.:

Podmiot prowadzący księgę ewidencyjną jest obowiązany na każde wezwanie niezwłocznie udostępnić tę księgę sądom powszechnym, sądom administracyjnym oraz organom i podmiotom, o których mowa w art. 3 ust. 1, art. 5 ust. 1, art. 12 ust. 5 i art. 41 ustawy z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury, a także innym podmiotom wydającym pozwolenia na wywóz zabytków za granicę.

Nagminnie bowiem okazywało się, że podmioty oferujące sprzedaż obiektów i dzieł sztuki nie potrafią w rzetelny sposób udokumentować proveniencji sprzedawanego obiektu. Sytuacje takie mogą wzbudzać uzasadnione obawy, że oferowany do sprzedaży obiekt jest dotknięty wadą prawną (na przykład pochodzi z kradzieży). Można zatem ocze-

²⁰ „Art. 59a 1. Podmiot gospodarczy wyspecjalizowany w zakresie obrotu zabytkami na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, zwany dalej »podmiotem prowadzącym księgę ewidencyjną«, jest obowiązany do prowadzenia księgi ewidencyjnej zabytków przyjętych lub oferowanych do zbycia, zwaną dalej »księgą ewidencyjną«, zarówno na własną rzecz, jak i na rzecz innych osób, o wartości przekraczającej 10 000 zł, a także ekspertyz wydanych przez ten podmiot, w szczególności ocen wskazujących czas powstania zabytku i wycen zabytku”. Artykuł 59 u.o.z. wprowadzono w związku z wejściem w życie ustawy z dnia 25 maja 2017 roku o restytucji narodowych dóbr kultury (Dz.U. z 2017 r. poz. 1086).

kiwać, że wprowadzenie obowiązku prowadzenia księgi ewidencyjnej nieco ucywilizuje krajowy rynek sztuki.

W tym miejscu warto również podkreślić, że ostatnia nowelizacja ustawy o ochronie zabytków²¹ wprowadziła między innymi zmiany dotyczące istniejących już przepisów karnych. Przepis z art. 108 w nowym brzmieniu obowiązuje od 1 stycznia 2018 roku Zaostrzono w nim dolegliwość kar oraz środków karnych. Podniesiono między innymi górną granicę kary z 5 do 8 lat oraz wprowadzono system nawiązek orzeczanych na rzecz utworzonego w 2017 roku Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków²². Wprowadzenie w tym przepisie nawiązki w wysokości do wartości zniszczonego zabytku (ust. 3) oraz możliwość orzeczenia przez sąd obowiązku przywrócenia stanu poprzedniego uszkodzonego umyślnie zabytku (ust. 4) niewątpliwie wzmacnia karnoprawną ochronę zabytków. Warto przy tej okazji podkreślić, że art. 108 u.o.z. dotyczy ochrony prawnej wszystkich zabytków, nie zaś tylko tych, które wpisane są do rejestru zabytków lub objęte są formą ochrony prawnej, którą określa art. 7 u.o.z.

W komentowanej nowelizacji art. 111 u.o.z. zastąpiono art. 109c:

Kto bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia poszukuje ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2²³.

Tak oto bezprawne prowadzenie poszukiwań zabytków jest już traktowane jako przestępstwo, a nie jak wcześniej jako wykroczenie. Zabieg ten należy uznać za w pełni uzasadniony, bowiem proceder prowadzenia nielegalnych poszukiwań zabytków stał się zjawiskiem masowym, generującym coraz większe zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego. Usta-

²¹ Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2017 r. poz. 1595).

²² Utworzony w 2018 roku jako państwowy fundusz celowy. Zasilają go środki z administracyjnych kar pieniężnych, orzekanych od 1 stycznia 2018 roku na podstawie art. 107a–107d ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w trybie działu IVa kodeksu postępowania administracyjnego. Wpływami do funduszu są ponadto nawiązki zasądzane przez sąd w sprawach przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku (art. 108 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

²³ Art. 108 (w nowym brzmieniu) oraz art. 109c wszedł w życie z dniem 1 stycznia 2018 roku.

wodawca dostrzegł, że stopień społecznej szkodliwości tego czynu zasługuje na inną formę kryminalizacji. Niestety wykrywalność tego typu czynów wciąż jest niewielka. Kontrowersje wzbudzały również kary i środki karne, jakie zasądzane były w ramach art. 111²⁴. Podniesienie sankcji karnej za zniszczenie zabytku (art. 108), jak również wprowadzenie art. 109c w miejsce wykroczenia, które określał art. 111 u.o.z., powinno wzmocnić system karnoprawnej ochrony zabytków.

Mówiąc o nowych regulacjach pozakodeksowych należy wspomnieć o nowych przepisach karnych z ustawy z dnia 25 maja 2017 roku o restytucji narodowych dóbr kultury (Dz.U. z 2017 r. poz. 1086)²⁵.

Artykuł 52 ust. 1 (utrudnianie postępowania o zwrot zagranicznego narodowego dobra kultury):

1. Kto utrudnia postępowanie o zwrot zagranicznego dobra kultury, o którym mowa w art. 18 ust. 1 w ten sposób, że w celu ukrycia tego dobra udziela właściwemu organowi nieprawdziwych informacji lub zataja przed tym organem informację o miejscu przechowywania tego dobra, podlega karze pozbawienia wolności od 2 miesięcy do lat 5.

2. W wypadku mniejszej wagi sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

3. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 sąd może orzec nawiązkę na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

Artykuł 53 (wyłączenie odpowiedzialności):

Nie podlega karze za przestępstwo określone w art. 52 kto dobrowolnie zwrócił dobro kultury właściwym organom państwa, z którego zostało wyprowadzone, lub właściwym organom polskim lub kto ujawnił wobec niewłaściwego organu miejsce przechowywania dobra kultury lub osobę je przechowującą, na skutek czego dobro kultury zostało odnalezione.

Problematyka nielegalnego wywozu dóbr kultury od lat stanowi przedmiot zainteresowania badań kryminalistyczno-kryminologicznych.

²⁴ Np. wyrok Sądu Rejonowego w Choszczynie II Wydział Karny z dnia 10 października 2016 r., sygn. akt II W 580/16. Sprawa dotyczyła nielegalnego poszukiwania zabytków, prowadzonego przy użyciu detektora metalu (art. 111 ust. 1 u.o.z.). Sąd wymierzył w tej sprawie karę grzywny w wysokości 50 zł.

²⁵ Wejście w życie tego aktu prawnego jest konsekwencją wdrożenia dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/60/UE z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego, zmieniającą rozporządzenie (UE) nr 1024/2012 (Dz.Urz. UE L 159 z 28.05.2014, s. 1 oraz Dz.Urz. UE L 147 z 12.06.2015, s. 24).

Z racji specyficznego położenia geograficznego do Polski trafiają zabytki i dzieła sztuki rabowane przede wszystkim na terenie Europy Wschodniej. Kradzione na terenie kraju dobra kultury, pochodzące zarówno ze zbiorów publicznych, jak i kolekcji prywatnych, bywają wywożone za granicę. Osobnym problemem wydaje się kwestia restytucji dóbr kultury uznanych za tak zwane straty wojenne. Restytucja dóbr kultury jest procesem złożonym, wymagającym oprócz podejmowanych czynności prawnych również zabiegów dyplomatycznych. Wejście w życie ustawy o restytucji narodowych dóbr kultury powinno usprawnić politykę restytucji dóbr kultury²⁶.

W związku z wejściem w życie ustawy o restytucji narodowych dóbr kultury wprowadzono również nowy przepis karny, odnoszący się do specyficznej kategorii obiektów, jakimi są muzealia. Przepis ten — art. 34a — wprowadzono do ustawy z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach (Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.)²⁷. Warto w tym miejscu przypomnieć, że zgodnie z brzmieniem art. 21 ust. 1 „muzealiami są rzeczy ruchome i nieruchomości stanowiące własność muzeum i wpisane

²⁶ Warto zwrócić uwagę, iż art. 2 tej ustawy określa jednoznacznie relacje pomiędzy pojęciami dobro kultury–zabytek, co może okazać się przydatne również w sprawach karnych. „Art. 2. Użyte w ustawie określenia oznaczają: 1) dobro kultury — zabytek w rozumieniu art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.3), rzecz ruchomą niebędącą zabytkiem, a także ich części składowe lub zespoły, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na ich wartość artystyczną, historyczną lub naukową, lub ze względu na ich znaczenie dla dziedzictwa i rozwoju kulturalnego”.

²⁷ „Art. 34a. 1. Kto bez pozwolenia wywozi za granicę muzealia, które nie stanowi zabytku w rozumieniu art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wpisane do inwentarza muzealiów w muzeum będącym instytucją kultury lub po wywiezieniu go za granicę nie sprowadza do kraju w okresie ważności pozwolenia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

2. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

3. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

4. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 sąd orzeka, a w razie skazania za przestępstwo określone w ust. 2 sąd może orzec, nawiązkę na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami w wysokości od trzykrotnego do trzydziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia przewidzianego w przepisach o minimalnym wynagrodzeniu za pracę”.

do inwentarza muzealiów. Muzealia stanowią dobro narodowe”. Przepis ten powinien wymusić większą staranność i uwagę w zakresie polityki wypożyczania przez muzea swoich eksponatów, a zwłaszcza ich terminowego sprowadzania do kraju w okresie, jaki został wyznaczony w pozwoleniu na wywiezienie zabytku z kraju. Zgodnie z warunkami, jakie szczegółowo określa rozdział 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w systemie karnoprawnej ochrony dziedzictwa kultury znalazły się również przepisy karne odnoszące się do materiałów bibliotecznych²⁸ oraz materiałów archiwalnych²⁹.

Artykuł 29a (nielegalny wywóz materiałów bibliotecznych)³⁰ dodano do ustawy z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 574), w związku z przyjęciem ustawy o restytucji dóbr kul-

²⁸ Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 574).

„Art. 5. Materiałami bibliotecznymi są w szczególności dokumenty zawierające utrwalony wyraz myśli ludzkiej, przeznaczone do rozpowszechniania, niezależnie od nośnika fizycznego i sposobu zapisu treści, a zwłaszcza: dokumenty graficzne (piśmienne, kartograficzne, ikonograficzne i muzyczne), dźwiękowe, wizualne, audiowizualne i elektroniczne”.

²⁹ Ustawa z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 217).

„Art.1 materiałami archiwalnymi wchodzącymi do narodowego zasobu archiwalnego, zwanymi dalej materiałami archiwalnymi, są wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe, dokumenty elektroniczne w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz.U. z 2017 r. poz. 570) oraz inna dokumentacja, bez względu na sposób jej wytworzenia, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej o działalności Państwa Polskiego, jego poszczególnych organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, a także o działalności jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych — powstała w przeszłości i powstająca współcześnie”.

³⁰ „Art. 29a. 1. Kto bez pozwolenia wywozi za granicę materiał biblioteczny, który nie stanowi zabytku w rozumieniu art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, znajdujący się w narodowym zasobie bibliotecznym lub po wywiezieniu go za granicę nie sprowadza do kraju w okresie ważności pozwolenia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

tury, i wszedł w życie dnia 20 czerwca 2017 roku. Jeśli chodzi o materiały archiwalne, to trzeba przypomnieć, że ustawodawca przewidział tu dwa przestępstwa — art. 52 (zniszczenie materiałów archiwalnych):

1. Kto, posiadając szczególny obowiązek ochrony materiałów archiwalnych, uszkadza je lub niszczy, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

2. Jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności

oraz art. 53 (nielegalny wywóz materiałów archiwalnych):

1. Kto bez zezwolenia wywozi materiały archiwalne za granicę lub po wywiezieniu za granicę nie sprowadza ich do kraju w terminie ustalonym w zezwoleniu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

2. Jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

3. Sąd może orzec przepadek materiałów archiwalnych stanowiących przedmiot przestępstwa.

W związku z przyjęciem ustawy o restytucji dóbr kultury nowe brzmienie otrzymał również art. 23 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

Wojewódzki konserwator zabytków, organy Policji, Straży Granicznej, Krajowa Administracja Skarbowa, prokuratura oraz dyrektorzy muzeów i bibliotek, będących instytucjami kultury są obowiązani niezwłocznie przekazywać, w celu ujęcia w wykazie, Generalnemu Konserwatorowi Zabytków informacje o zabytku skradzionym lub wywiezionym za granicę niezgodnie z prawem.

W celu zaktualizowania krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, którego obowiązek prowadzenia ma Generalny Konserwator Zabytków, rozszerzono krąg podmiotów zobowiązanych do niezwłocznego przekazywania informacji o za-

2. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

3. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

4. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 sąd orzeka, a w razie skazania za przestępstwo określone w ust. 2 sąd może orzec, nawiązkę na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami w wysokości od trzykrotnego do trzydziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia za pracę określonego na podstawie przepisów ustawy z dnia 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę (Dz.U. z 2017 r. poz. 847)”.

rejestrowanych zdarzeniach. Wydaje się, że wymuszenie takiego obowiązku zwłaszcza na dyrektorach muzeów i bibliotek jest w pełni uzasadnione. Odnotowywane są bowiem przypadki, kiedy dyrektorzy tych instytucji ukrywają fakt kradzieży lub informują o nim ze znacznym opóźnieniem³¹.

Zakończenie

Podstawowym mankamentem systemu karnoprawnej ochrony dziedzictwa kulturowego jest przede wszystkim fakt, że w kodeksie karnym nie wyodrębniono dotąd w formie osobnego rozdziału przepisów odnoszących się do tej problematyki, choć takie postulaty zgłaszane były już wielokrotnie³². Dla porównania taki środek z powodzeniem wprowadzono w przypadku ochrony środowiska, gdzie odrębne przepisy karne zlokalizowane zostały głównie w rozdziale XXII k.k. zatytułowanym Prześięstwa przeciwko środowisku. Dodatkowym uchybieniem jest fakt, że przepisy karne chroniące dziedzictwo kulturowe w istocie odnoszą się do bardzo różnorodnie zakreślonego przedmiotu ochrony prawnej (czyli zabytków, dóbr kultury, materiałów archiwalnych, muzealiów, materiałów bibliotecznych). Głównym problemem na gruncie stosowania prawa wydaje się przede wszystkim rozbieżność między dwoma kluczowymi pojęciami: pojęciem „zabytek”, definiowanym w art. 3 ust. 1 u.o.z., do którego odnoszą się przepisy karne rozdziału 11 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, i pojęciem „dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury”, którym posługuje się art. 294 § 2 k.k. Na gruncie stosowania prawa identyfikacja zabytku, zabytku archeologicznego, a zwłaszcza dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury sprawia dość powszechnie kłopoty³³. Organy procesowe dość powszechnie muszą posiłkować się w tym względzie opiniami biegłych. Współwystępowanie kilku pojęć określa-

³¹ Jak miało to miejsce w 2016 roku w przypadku kradzieży w Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu. Dyrektor tej placówki został dyscyplinarnie zwolniony z pracy. Zob. <https://gazetawroclawska.pl/muzeum-poczty-okradzione-zginely-wartosciowe-eksponaty-sprawa-zajmie-sie-prokuratura/ar/10435120> (dostęp: 29.03.2019).

³² Np. M. Bojarski, W. Radecki, *op. cit.*, s. 27.

³³ Por. M. Trzeciński, *Definicja zabytku archeologicznego — problemy i kontrowersje wokół stosowania prawa*, [w:] *Prawo ochrony zabytków*, red. K. Zeidler, Warszawa-Gdańsk 2014, s. 115–122.

jących przedmiot ochrony prawnej, jak również rozproszenie przepisów karnych w kilku aktach prawnych z pewnością nie wzmacnia systemu ochrony prawnej dziedzictwa kultury. Starając się odnaleźć właściwą kwalifikację prawną czynu, prokuratorzy dość powszechnie natrafiają na przykład na ograniczenia związane z faktem, że w obowiązującym systemie karnoprawnej ochrony dziedzictwa kultury nie ma przestępstwa kradzieży zabytku. Jeśli zatem biegły ustali, że przedmiotem przestępstwa nie jest dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury, to skorzystanie z art. 294 § 2 k.k. nie będzie możliwe. Wobec braku stypizowania przestępstwa kradzieży zabytku sprawa rozpatrywana będzie już wyłącznie jako kradzież rzeczy, w której podstawowym kryterium brany pod uwagę będzie między innymi jej wartość materialna.

Rozszerzenie w 2017 roku przepisów karnych o art. 34a ustawy z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach oraz art. 29a, który dodany został do ustawy z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach, wprowadza do systemu karnoprawnej ochrony dziedzictwa kultury dwa kolejne pojęcia: „muzealia” oraz „materiały biblioteczne”. Rozproszenie przepisów i bardzo zróżnicowany charakter pojęć określających przedmiot ochrony prawnej to niewątpliwe ułomności obowiązującego systemu.

Jednak podejmując próbę oceny zmian wprowadzonych w 2017 roku, trzeba pozytywnie odnieść się do przeredagowania brzmienia art. 108 u.o.z., w którym zmieniły się zarówno kary, jak i środki karne, tym bardziej że to właśnie niszczenie i uszkodzanie zabytków stanowi najpoważniejsze zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego³⁴. Równie pozytywnie wypada ocenić wprowadzenie art. 109c (nielegalne poszukiwanie zabytków), który zastąpił art. 111 u.o.z.

Stosunkowo krótki okres obowiązywania wymienionych przepisów nie pozwala jeszcze na przeprowadzenie wnikliwych i miarodajnych analiz, niemniej na podstawie zebranych danych³⁵ można pokusić się o pierwsze spostrzeżenia: w okresie od 1 stycznia do 30 września 2018

³⁴ <http://cennebezcenne.pl/wp-content/uploads/2019/03/2019-1-2-GRAJEWSKI.pdf> (dostęp: 8.07.2019).

³⁵ Na podstawie informacji przekazanych przez Departament Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

roku w jednostkach prokuratury zarejestrowano 26 spraw o przestępstwo z art. 109c³⁶, zakończono 17, w tym do sądu skierowano:

- jeden akt oskarżenia,
- jeden wniosek o wyrok skazujący,
- trzy razy odmówiono wszczęcia,
- cztery razy umorzono na podstawie art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k.,
- pięć razy umorzono na podstawie art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k.,
- dwa razy umorzono na podstawie art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k.,
- jeden inny sposób zakończenia.

Sprawy dotyczące zwalczania procederu nielegalnych poszukiwań zabytków zawsze napotykały wiele problemów dowodowych³⁷. Ujęcie sprawcy na gorącym uczynku wciąż należy do rzadkości, co związane jest z jednej strony ze specyfiką działań sprawców prowadzących poszukiwania na przykład na terenach leśnych, niezabudowanych itp., z drugiej zaś wiąże się z wciąż niewystarczającymi działaniami policji. Ujęcie sprawców oraz zabezpieczenie niezbędnego materiału dowodowego wymaga od organów ścigania szybkiej reakcji i specjalistycznej wiedzy w zakresie uchwycenia i zadokumentowania specyficznego *modus operandi* sprawców. Niemniej ważną sprawą jest właściwa ocena stopnia szkodliwości społecznej tego typu działań, lecz to jest już zadanie prokuratora. W świetle tych statystyk widać, że organy ścigania wciąż słabo radzą sobie ze zwalczaniem tego rodzaju przestępczości. Pozostaje mieć nadzieję, że obecnie, kiedy taka działalność kwalifikowana jest jako przestępstwo, prokuratorzy prowadzący postępowania będą potrafili nie tylko zadbać o zebranie odpowiedniego materiału dowodowego, lecz także nie będą marginalizować stopnia społecznej szkodliwości tego rodzaju działań. Komentując wejście w życie art. 109c, trzeba dostrzec rosnącą liczbę wniosków składanych w wojewódzkich urzędach ochrony zabytków w związku z chęcią uzyskania pozwolenia na prowadzenie poszukiwań zabytków. O ile przed 1 stycznia 2018 roku liczba takich wniosków utrzymywała się na poziomie około stu w skali roku, o tyle

³⁶ Kolejne przestępstwa określone w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (przestępstwa stwierdzone) w komentowanym okresie to: art. 108 ust. 1–72, art. 108 ust. 2–6, art. 109a–1.

³⁷ Por. M. Trzciński, *Przestępczość przeciwko zabytkom...*, s. 262 n.

obecnie widoczny jest znaczny wzrost składanych wniosków i wydawanych pozwoleń.

Według Departamentu Ochrony Zabytków w okresie od 1 stycznia do 31 października 2018 roku złożono 510 wniosków o pozwolenie na poszukiwania zabytków oraz wydano 436 pozwoleń na poszukiwania. Nagły wzrost składanych wniosków ma ścisły związek z wejściem w życie bardziej restrykcyjnych przepisów dotyczących nielegalnego poszukiwania zabytków (art. 109c). Widać zatem, że wejście w życie nowego przepisu karnego oddziałuje przewencyjnie, podnosząc tym samym poziom ochrony dziedzictwa kultury.

Do podniesienia skuteczności ochrony dziedzictwa kultury od 2018 roku zaangażowano nowy instrument prawny, jakim są administracyjne kary pieniężne³⁸. W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami pojawił się rozdział 10a (administracyjne kary pieniężne). Wobec słabej skuteczności kar i środków karnych orzekanych przede wszystkim w sprawach o wykroczenia³⁹ przeciwko zabytkom to nowe rozwiązanie wydaje się bardzo obiecujące. Porównując górną granicę wysokości administracyjnych kar pieniężnych z orzekanymi grzywnami oraz nawiązkami w sprawach dotyczących przestępstw i wykroczeń przeciwko zabytkom, można odnieść wrażenie, że kary te mogą się stać bardziej dotkliwe niż kary kryminalne⁴⁰. Powstaje rzecz jasna pytanie, czy organy uprawnione do nakładania tych kar będą umiały i chciały skorzystać z tego nowego instrumentarium. Kary administracyjne nakładane są w drodze decyzji administracyjnych, wydawanych przez właściwych miejscowo wojewódz-

³⁸ Szerzej *Administracyjne kary pieniężne w demokratycznym państwie prawa*, red. M. Błachucki, Warszawa 2015.

³⁹ Choć dyskusyjne wydają się również rozstrzygnięcia sądów w sprawach dotyczących przestępstw. Na przykład w sprawie dotyczącej paserstwa skradzionych elementów tak zwanego skarbu średzkiego sąd wymierzył obu skazanym karę jednego roku i sześciu miesięcy pozbawienia wolności oraz grzywnę w wysokości 1000 zł. W przypadku obu skazanych wykonanie kary pozbawienia wolności zostało warunkowo zawieszono. Wyrok Sądu Rejonowego w Olsztynie II Wydział Karny z dnia 13 sierpnia 2007 roku (sygn. akt II K 112/07). Biegli wycenili wartość materialną zabezpieczonych w sprawie przedmiotów na kwotę 680 150 zł, wartość artystyczna i historyczna tych obiektów uważana jest za unikatową, dlatego skarb średzki bywa nazywany skarbem tysiąclecia.

⁴⁰ Np. „Art. 107d. 1. Kto bez pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 1–5, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł”.

kich konserwatorów zabytków. W 2018 roku wojewódzcy konserwatorzy zabytków nałożyli 153 kary o łącznej kwocie 651 271,12 zł⁴¹.

Bibliografia

- Administracyjne kary pieniężne w demokratycznym państwie prawa*, red. M. Błachucki, Warszawa 2015.
- Bojarski M., Radecki W., *Ochrona zabytków w polskim prawie karnym. Stan aktualny i propozycje de lege ferenda*, [w:] *Prawnokarna ochrona dziedzictwa kultury*, red. J. Kaczmarek, Kraków 2006.
- Drela M., *Własność zabytków*, Warszawa 2006.
- Gadecki B., *Ochrona podwodnego dziedzictwa kultury. Aspekty prawne i kryminologiczne*, Warszawa 2014.
- Gerecka-Żołyńska A., *Aktualne problemy wokół karnoprocesowej ochrony dóbr kultury*, [w:] *Prawna ochrona zabytków*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2010.
- Jakubowski O., *Przestępczość przeciwko dziedzictwu martyrologicznemu*, [w:] *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Diagnoza, zapobieganie, zwalczanie*, red. M. Trzeciński, O. Jakubowski, Wrocław 2016.
- Kowalski W., *Nabycie własności dzieła sztuki od nieuprawnionego*, Kraków 2004.
- Kowalski W., *Restytucja dzieł sztuki*, Katowice 1993.
- Kowalski W., Kuhnke M., *Zagrabione–odzyskane. Działalność Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w zakresie restytucji dóbr kultury utraconych przez Polskę w okresie II wojny światowej*, Warszawa 2011.
- Krawczyk R., *Niszczenie zabytków nieruchomych w Polsce. Analiza prawna, kryminologiczna i kryminalistyczna*, Kraków 2015.
- Makiła-Polak J., *Problematyka niszczenia zabytków nieruchomych w Polsce na przykładzie sprawy zburzenia willi na ulicy Zgierskiej w Łodzi*, [w:] *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Diagnoza, zapobieganie, zwalczanie*, red. M. Trzeciński, O. Jakubowski, Wrocław 2016.
- Michalak A., Ginter A., *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Perspektywa prawna i kryminologiczna*, red. W. Pływaczewski, B. Gadecki, Warszawa 2015.
- Trzeciński M., *Definicja zabytku archeologicznego — problemy i kontrowersje wokół stosowania prawa*, [w:] *Prawo ochrony zabytków*, red. K. Zeidler, Warszawa-Gdańsk 2014.
- Trzeciński M., *Przestępczość przeciwko zabytkom archeologicznym. Problematyka prawno-kryminalistyczna*, Warszawa 2010.
- Zagrożenie zabytków przestępczością*, red. P. Ogrodzki, Warszawa 2005.

⁴¹ Najniższa kara miała wysokość 500 zł, najwyższa — 500 tys. zł (sprawa dotycząca prowadzenia prac budowlanych bez pozwolenia konserwatorskiego).